

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ФОРМИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ

Оверковська Т.К. – к.ю.н., доцент

Вінницький національний аграрний університет

Для розв'язання проблем правової охорони земель в Україні використовуються відповідні правові форми. В юридичній літературі часто можна зустріти термін «правова форма», але при цьому не завжди розкривається його зміст. Вважаємо, що під час дослідження даного питання доцільно врахувати існуючі точки зору щодо розуміння правової форми, висловлені представниками загальнотеоретичної юридичної науки, оскільки до цього часу відсутні єдині підходи щодо визначення поняття «правова форма».

Одні вчені вважають, що під правовою формою слід розуміти сукупність норм права чи правових інститутів, що опосередковують певний вид відносин [1, с. 135]. Тобто, науковці під правовою формою розглядають правові норми, які, як відомо, вміщені в нормативних актах. Проте нормативні акти зазвичай вміщують правові приписи і є не чим іншим як формою права. В свою чергу, під формою права визнається зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені або санкціоновані державною владою або загальноновизнані суспільством [2, с. 35]. Форма права – це, по суті, зовнішня форма існування змісту норм права або різні види права. Аналогічної точки зору дотримуються й інші вчені [3, с. 192-193]. Проте, на нашу думку, правову форму не можна ототожнювати із формою права, оскільки за допомогою правової форми здійснюється реалізація права.

Заслугове на увагу точка зору С.С. Алексєєва, яка зводиться до того, що правову форму слід розглядати як один із різновидів правових засобів для оптимального вирішення соціальних завдань. При цьому під правовою формою автор розуміє окремі утворення, юридичні режими чи комплекси взаємопов'язаних правових утворень та режимів, які являють собою юридично дієві форми розв'язання життєвих проблем [4, с.

218-219]. Правові форми, зазвичай, знаходять нормативне вираження у вигляді інститутів. Науковець наголошує на такій важливій рисі правових форм як можливість їх використання суб'єктами для досягнення тих чи інших завдань. При цьому така діяльність суб'єктів знаходить відображення у правах та обов'язках. І саме з юридичних прав та обов'язків бере початок формування системи правових засобів, а отже – й правових форм. Виникає зв'язок «суб'єкт – правові засоби – соціальні завдання». Акценти у цьому зв'язку повинні бути зосереджені на його третій частині. С.С. Алексєєв зауважує, що існуючі правові форми являють собою засоби, інструменти не з точки зору суб'єктів, а, головним чином, з точки зору вирішених за їх допомогою завдань [4, с. 221-222].

Отже, в даному значенні правової форми розуміється сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, правові режими, комплекси правових режимів, які оформлені в правові інститути, і за допомогою яких здійснюється вирішення існуючих проблем на правовому рівні.

Існують й інші погляди на правову форму. Так, на думку науковців, правову форму слід розглядати як засновану на нормах права міру можливої чи належної поведінки [5, с. 7], що по суті зводиться до прав і обов'язків, оскільки під мірою можливої поведінки зазвичай розуміють права суб'єкта визначити власну поведінку, а під мірою належної поведінки – виконання належних суб'єкту юридичні обов'язки.

Протилежну точку зору має М. Орлов, який вважає, що зведення правової форми лише до прав та обов'язків збіднює її поняття. Загальне поняття правової форми повинно охоплювати всі основні та принципові його ознаки. Це такі як: мати свою сферу суспільних відносин (предмет правового регулювання); правовий режим, в основу якого має бути покладено той чи інший спосіб

правового регулювання, який дозволяє забезпечувати вирішення екологічних, соціальних чи інших завдань [6, с. 76].

Відтак під правовою формою охорони земель слід розуміти таке правове явище, яке може бути представлене у вигляді певних приписів, вимог, діяльності, повноважень, заходів або їх сукупності, що: 1) закріплені в правовій нормі; 2) мають обов'язковий характер; 3) дають змогу реалізувати право; 4) їх виконання буде сприяти збереженню якісного стану земель; 5) мають юридичний вплив на ту чи іншу ситуацію у сфері охорони земель.

Зауважимо, що чинне законодавство України не містить конкретного переліку правових форм охорони земель. Проте за своїм характером і змістом правові форми, спрямовані на охорону земель, можуть бути різноманітними. Відповідно і класифікація їх може бути проведена за різними чинниками. Зокрема, в юридичній науковій літературі класифікація правових форм проводилась за наступними критеріями: 1) за рівнем реалізації нормативного акту: загальнодержавним, регіональним, місцевим; 2) за суб'єктами, які реалізують правові форми: землевласники, землекористувачі, державні органи, органи місцевого самоврядування; 3) за термінами здійснення правових форм: постійні та тимчасові; 4) за об'єктами, які стосуються земель в цілому і окремо ґрунтів [7, с. 64].

На нашу думку, можлива також класифікація правових форм у сфері охорони

земель і за видами діяльності, яка певним чином може вплинути на стан земель (наприклад, сільське господарство, видобувна промисловість, транспорт тощо), а також й за їх характером: заборонні, дозвольні, стимулюючі, превентивні тощо.

Вважаємо, що відповідно до чинного законодавства України до основних правових форм охорони земель слід віднести наступні: 1) встановлення заборон та обмежень на діяльність, що може негативно вплинути на якісний стан земель; 2) здійснення контролю у сфері охорони земель; 3) закріплення державних стандартів і нормативів у сфері охорони земель; 4) економічне стимулювання раціонального використання і охорони земель; 5) моніторинг земель; 6) ведення Державного земельного кадастру; 7) агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення; 8) рекультивация земель; 9) застосування юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства щодо охорони земель та інші.

При цьому, застосування правових форм охорони земель повинно відбуватися комплексно, у тісному взаємозв'язку.

Отже, під правовою формою охорони земель слід розуміти правове явище, яке закріплено в правовій нормі, має обов'язковий характер, сприяє реалізації правових вимог, приписів, повноважень, заходів, діяльності щодо збереження якісного стану земель та має відповідний вплив на вирішення проблем охорони земель України.

Література

1. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношениях / Халфина Р.О. – М.: Юрид. лит., 1974. – 351 с.
2. Котюк В.О. Теорія права : Курс лекцій : навч. посіб. [для юрид. факультетів, вузів] / Котюк В.О. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.
3. Теорія держави і права : [підруч.] / [С.Л. Лисенков, А.М. Колодій, О.Д. Тихомиров ; за ред. С.Л. Лисенкова]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 448 с.
4. Алексеев С.С. Теория права / Алексеев С.С. – М.: Изд-во БЕК, 1995. – 320 с.
5. Красавчиков О.А. Гражданское правоотношение – юридическая форма общественных отношений / О.А. Красавчиков. – Свердловск : Сверд. Унив., 1975. – Вып. 29. – С. 5-22.
6. Орлов М. Проблеми визначення і реалізації правових форм у сфері охорони навколишнього природного середовища / М. Орлов // Право України. – 2002. - № 6. – С. 74-77.
7. Конишева О.В. Правове забезпечення запобігання деградації земель сільськогосподарського призначення: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.06 / Конишева Олена Василівна. – Х., 2002. – 174 с.